УДК 811.11:81'37

СЕМЕНЮК І.С.
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ТАКСОНОМІЧНІ СКЛАДОВІ СЛІДЧОГО ДИСКУРСУ В СУЧАСНІЙ АМЕРИКАНСЬКІЙ ПРОЗІ

У статті розглянуто проблему таксономії слідчого дискурсу, проаналізовано його структурно-композиційні характеристики та систематизовано сучасні підходи до класифікації слідчого дискурсу відповідно до типологічних ознак дискурсів.

Ключові слова: структурно-композиційні характеристики, слідчий дискурс.

Семенюк И.С. Таксономические составляющие следственного дискурса в современной американской прозе. В обзорной статье рассматривается проблема таксономии следственного дискурса, анализируются его структурно-композиционные характеристики, систематизируются современные подходы к классификации следственного дискурса в соответствии с типологическими признаками дискурса.

Ключевые слова: структурно-композиционные характеристики, следственный дискурс.

Semeniuk I. S. Investigation Discourse Taxonomy Components in Present-day American Fiction. The article deals with the problem of investigation discourse taxonomy. Compositional characteristics and modern approaches to the investigation discourse problem based on typological features of different discourses are discussed and generalized in the article.

Key words: structural and compositional characteristics, investigation discourse.

Актуальність теми зумовлена еволюцією дискурсу: від екстраполяції в ньому логіко-філософських та психологічних категорій до екстраполяцій широкого антропологічного змісту. Йдеться насамперед про певні зміни та трансформації у дискурсології як мовознавчої дисципліни, представленої методологічно й теоретично різноманітними течіями, лінгвістичними школами й окремими дослідженнями, спрямованими на всебічний опис і характеристику мовленнєвого спілкування людей у специфічних і стандартних комунікативних ситуаціях з урахуванням соціальних, культурних, когнітивних, психологічних, етнічних чинників [Селіванова 2010, с. 124].

Протягом останніх років у східно-та західноєвропейському мовознавстві дослідженню різних типів дискурсу надавалося дуже значної уваги, проте чіткої класифікації дискурсу ще не створено [Ільченко 2002; Карасик 2004; Пилипенко 2005]. Оскільки в основу типології дискурсу покладено різноманітні параметри, які у той чи інший спосіб детермінують структуру дискурсу. Цілком логічним наслідком різних критеріїв с розмаїття класифікацій й класифікаційні розбіжності. Досягнення мети статті – проаналізувати слідчий дискурс, передбачає виконання таких завдань: 1) систематизувати різноманітні класифікації дискурсу та простежити сферу їх використання; 2) визначити категорії, які є базовими для виокремлення різних типів слідчого дискурсу. Об'єктом дослідження є слідчий дискурс, який у певному контексті перетворюються на цілісний словесний твір та відображає дійсні життєві ситуації. Предметом аналізу є таксономічні характеристики слідчого дискурсу. Вивчення мови у контексті комунікації, культури, соціальних і природних обставин її вживання було природним для наукового мовознавства з найперших кроків його розвитку [Бєлова 2002]. На сучасному етапі розвитку мовознавства потрібна послідовна систематизація всіх форм залежності мови від різних зовнішніх чинників, їхнього осмислення під єдиним теоретичним кутом зору. Тому актуальними є систематизація картини ситуативної зумовленості мови і розгляд комунікативної ситуації як моделі, в якій мова розглядається як одне з комунікативно-значущих явищ суспільства.

Виходячи з принципу, що будь-який об'єкт-система є частиною більш широкого об'єкту і виконує в ньому певну функцію, мова розглядається як невід'ємна складова частина соціальних систем, які є, водночас, різновидом більш загального класу самокерованих систем. Функціональним вузлом, в якому виникає феномен мови, у таких системах виступає їхня комунікативна підсистема (комунікативна ситуація), тобто ділянка, на якій здійснюється передача інформації від одного члена самокерованої системи до іншого. Постійне взаємне інформування – істотна умова їхньої успішної кооперації, узгодження зусиль у спільному виконанні певної інтегральної функції самокерованої системи в межах більш загальної

природної системи. Мова спрямована на інформаційні потоки в комунікативних підсистемах самокерованих систем, тому залежить безпосередньо від характеристик цих потоків [Бурбело 2000, с. 7].

У ході розвитку комунікативної системи суспільства відбулося збільшення обсягів інформації, що викликало утворення спеціалізованих інформаційних сфер, які дозволяють справитися з великим об'ємом і різноманітністю інформації, що поступають із середовища. Це веде до формування різних функціональних різновидів мови, стилів, що є формою адаптації мовленнєвої поведінки до різних умов. Отже, на розвиток функціонально-стилістичних різновидів мови впливають структурні, субстанціональні і функціональні характеристики компонентів моделі комунікативної ситуації, в якій взаємодіють різні типи "відправників", "одержувачів" і "середовищ". Кожний з цих чинників, поєднуючись в різних комбінаціях один з одним, визначає різноманітність стилів і жанрів мови, впливає на типологію мовленнєвої діяльності, як одного з найважливіших форм людської поведінки.

Феномен мовленнєвого впливу пов'язаний, в першу чергу, з певною установкою мовця – суб'єкта мовленнєвої дії, який в процесі комунікації переслідує певну немовну мету (регулювати фізичну або інтелектуальну діяльність співрозмовника, спонукати партнера по комунікації, почати, змінити, закінчити будь-яку діяльність, прийняти або відмовитися від ухваленого рішення та ін.). Різні типи дискурсу розрізняються за сферою функціонування (академічний, бізнес-дискурс, дипломатичний, політичний, педагогічний, рекламний, юридичний, ергодичний, Інтернет-дискурс) і характеру комунікації (спонтанний, підготовлений, офіційний, неофіційний, чоловічий, жіночий, дитячий, аргументативний, конфліктний, авторитарний, лайливий [Бєлова 2002, с. 11-13]. Отже, шляхи, якими ці дискурси відображають реальність, виражають можливість та встановлюють соціальні відносини, відіграють головну роль в організації нашого сприйняття світу.

Соціопсихологічний аспект побудови слідчого дискурсу (СД), відображає різні стратегії сприйняття реальності, які засвоюються учасниками в процесі їхнього соціального життя [Gunnarsson 1997, p. 100]. На цьому рівні мова є не лише засобом набуття правових знань, але й засобом вираження професійного погляду на дійсність. Кожна особа у суспільстві є членом якоїсь групи чи організації – соціальних колективів (social collectives), що виникають у процесі їхньої взаємодії. Відповідно до положень про включення людини у більші соціальні угруповання, відображені у комунікаційно пов'язаних ідеях [Макаров 2003], спілкування є засобом поєднання окремих осіб у колективи і причиною створення та підтримання особливих рис того чи іншого колективу. Кожна злочинна група займає певну нішу у суспільстві, в якому вона діє і виконує певні функції прийнятті в ній. Члени групи, як і сама група, взаємодіють з іншими членами суспільства, з кримінальними угрупуваннями. Мова цих груп відзначається певною соціальною функцією. Таким чином, аналізуючи СД, ми простежуємо, якими засобами формується певне бачення злочинця й які мовні засоби використовуються адресантом для впливу на адресата.

Ураховуючи названі вище фактори, виділення СД серед інших дискурсів є цілком обумовленим, оскільки злочинність є однією з проблем у кожному суспільстві, боротьба з нею вимагає спеціальної підготовки фахівців-криміналістів. Основними рисами, які видрізняють СД із ряду інших професійних дискурсів, є такі: 1) наявність певних пар учасників: злочинець – жертва, злочинець – слідчий, злочинець – суддя (прокурор) та ін.; 2) наявність особливої етики, специфічних норм поведінки, пов'язаних, наприклад, із спілкуванням злочинних елементів; 3) наявність розробленої юридичної та злочинної термінології, специфіка якої полягає у тому, що поряд із системою термінів у мові існує система побутових (кримінально-злочинних) термінів; 4) спеціальне позначення певних видів спілкування представників правової сфери різних рангів: обговорення мотивів злочину, розслідування, судове засідання [Карасик 2002].

При дослідженні СД постає питання реконтекстуалізації (*recontextualization*) – процесу зміни стратегій подачі інформації, пристосування притаманних цьому професійному дискурсу мовних явищ до нового дискурсу [Linell 1998, p. 144-149]. При цьому порівняння СД відбувається у плані семантичних, граматичних і прагматичних аспектів, а також з урахуванням характеру адресантно-адресатних відношень. Для прикладу проаналізуємо лексичний та

прагматичний аспекти наведених нижче уривків із текстів СД, у яких розглядається проблема встановлення причини загибелі потерпілого: (А) *It was past noon when I finally began the autopsy* [термін], *making the Y incision* [неповна форма терміна] *and removing the breastplate of ribs* [назва частини тіла – термін]. *The organs* [назва частини тіла – термін] *were soft and friable. There was no blood left, only the putrefied fluid called oily effusate that I collected from the pleural cavity* [термінологічні словосполучення]. *The brain* [назва частини тіла – термін] *was liquefied. Urine and bile* [терміни] *had seeped through the cells of their hollow organs and were gone, and there was nothing left of the stomach* [назва частини тіла – терміни]. *But when I reflected back flesh from the skull* [назва частини тіла – терміни], *I thought I had my answer* [ПОЗИТИВНИЙ РЕЗУЛЬТАТ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРИЧИНИ ЗАГИБЕЛІ]. *He had staining of the petrous ridge of the temporal bones and mastoid air cells* [термінологічні словосполучення], *bilaterally* [інтенсифікатор]. *Although I couldn't diagnose anything with certainty until all toxicology results were back, I was fairly certain this man had drowned* [ПОЗИТИВНИЙ РЕЗУЛЬТАТ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРИЧИНИ ЗАГИБЕЛІ].

(Б) *"Take her to X ray* [неповна форма терміна] *first," Stavely said…."Roll her off," Stavely said. "I want her facedown." ..."Get the film* [термін]*," Stavely said. The technician ducked back to the X-ray room [неповна форма терміна] and came out with large* [інтенсифікатор] *gray squares of film that mapped Alison Lamarr's body. "Look at that," he said. It was a photograph of the midsection* [назва частини тіла – термін]. *Reacher saw the outlines of ghostly* [інтенсифікатор] *gray bones: ribs, spine, pelvis, with a forearm and a hand* [назви частин тіла – терміни] *lying across them at an angle. And another shape, so bright it shone pure white* [інтенсифікатор]. *Metal. Slim and pointed, about as long as* [інтенсифікатор] *the hand. "A tool of some sort," Stavely said* [ПОЗИТИВНИЙ РЕЗУЛЬТАТ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРИЧИНИ ЗАГИБЕЛІ]. Так, текст (С) є менш термінологічно насиченим (4 термінологічних номінації) порівняно з текстом (А). У всіх випадках СД, адресатом якого є фахівець, наявна тенденція щодо використання лексики, зрозумілої для адресата. Так, у наведених уривках з СД адресат для опису процедур встановлення причини загибелі потерпілого звертається до термінологічних назв, загальноприйнятих серед фахівців скорочень (напр.,*"Take her to X ray"*), встановлення причини загибелі супроводжуються детальним описом процедури розтину тіла (напр., *It was past noon when I finally began the autopsy, making the Y incision and removing the breastplate of ribs*).

Недивлячись на те, що сама галузь знань, криміналістика, вимагає від адресанта повної об'єктивності та відсторонення у подачі матеріалу, у СД (текст С) простежується тенденція щодо пом'якшеного викладу, що виражається у використанні менш детальних описів у порівнянні до СД (текст А та Б): *(А)... I checked for defense injuries or for abrasions and broken nails that might suggest he had tried to claw his way out; (Б) The organs were soft and friable. There was no blood left, only the putrefied fluid called oily effusate that I collected from the pleural cavity*; *(С) Reacher saw the outlines of ghostly gray bones: ribs, spine, pelvis, with a forearm and a hand lying across them at an angle.* Таким чином, адресант СД у наведеному прикладі (С) використовує стратегію зменшення впливу негативних факторів дійсності на адресата. В той час, у СД (А, Б), у комунікації завдання адресанта полягає у приверненні уваги до детального розгляду проблеми, до важливості її вирішення, зазначення негативних результатів бездіяльності. Отже, СД незважаючи на однакові проблеми, що розглядаються, не є ідентичними у своїй лексичній, граматичній та прагматичній побудові, що ми й спробуємо показати у подальших розділах роботи. У рамках когнітивного та комунікативного підходів до вивчення дискурсу, наведемо робоче визначення СД. Англомовний слідчий дискурс є одним із видів професійного дискурсу, що обслуговує соціально-правову сферу. В ньому відбито дескрипції референтних ситуацій, а саме: виявлення обставин породження, скоєння злочину, виявлення причин і умов злочинності. Специфіка цього виду дискурсу полягає у тому, що його учасниками є фахівці соціально-правової сфери (адресанти та адресати), злочинці та широкий загал (адресати). Відповідно, у межах СД потрібно розрізняти професійний юридичний дискурс, в якому комунікантами виступають юридичні працівники, та професійно-непрофесійний юридичний дискурс, в якому адресантом повідомлення виступає представник правозахисних органів (фахівець із певної галузі криміналістики), адресати ж є злочинці або жертви, тобто нефахівці.

Література

Бєлова А.Д. Поняття “стиль”, “жанр”, “дискурс”, “текст” у сучасній лінгвістиці / Алла Дмитрівна Белова // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – К.: Київ. ун-т, 2002. – Вип. 32-33. – С. 7-14. *Бурбело В. Б.* Типологія дискурсів у просторі мовленнєвої діяльності / Валентина Броніславівна Бурбело // Вісн. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Іноземна філол. – К.: Київ. ун-т. 2000. – Вип. 28. – С. 6-9. *Ільченко О. М.* Етикет англомовного наукового дискурсу: [монографія] / Ольга Михайлівна Ільченко. – К.: Політехніка, 2002. – 228 с. *Карасик В. И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс: [монография] / Владимир Ильич Карасик. – М.: Гнозис. 2004. – 390 с. *Макаров М. Л.* Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М.; Гнозис, 2003. – 280 с. *Пилипенко Р. С.* Німецький економічний дискурс: методологія, моделі, жанри: [монографія] / Ростислав Євгенович Пилипенко. – К.: Видав. Дім Дмитра Бураго, 2005. – 316 с. *Селіванона О. О.* Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844с. *Gunnarsson B.-L.* On the sociohistorical construction of scientific discourse // The Construction of Professional Discourse / Ed. by B.-L. Gunnarsson, P.Lineel, B. Nordberg. – London: Longman. – 1997. – P. 99-126. *Linell P.* Discourse across boundaries: On recontextualization and the blending of voices in professional discourse // Text. – 1998. – V. 18, № 2. – P. 143-157.